



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

A Bokros-csomag elhúzóó hatása a születésszámokra

Tartalom

Demográfiai előzmények – Ratkó-hatás	2
A Bokros-csomag családtámogatást érintő intézkedései	4
A szülőképes korú nők és a születések számának változása 1990 óta	6
Születésszámok a gyermekvállalási korban lévő nők számának függvényében (KINCS-becslés)	10

2024. október 25.

www.koppmariaintezet.hu



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

Demográfiai előzmények – Ratkó-hatás

A Ratkó-korszak az 1950 és 1956 közötti fél évtizednek a népesedéspolitikára utaló elnevezése, mely időszak alatt az abortusztilalom és a gyermektelenségi adó miatt a természetes szaporodás üteme jelentősen megnőtt. Hét év alatt több mint 1 millió gyermek született az országban (Ratkó-gyerekek). Ebben az időszakban 1954-ben volt a legmagasabb az élveszületések száma, akkor 223 347 gyermek született, a teljes termékenységi arányszám (TTA)¹ pedig 2,97 volt.

Az úgynevezett Ratkó-unokák (1974-1979 között születettek), akik a Ratkó-gyerekek gyermekei, szintén sok gyermeket vállaltak. A szülői minta és a korabeli születésösztönző intézkedések következtében 1974-1979 között több, mint 1 millió gyermek született. Az 1974-es és 1975-ös élveszületések száma pedig kimagasló volt az adott időszakban. 1974-ben 186 288 fő, 1975-ben pedig 194 240 fő született az országban. A teljes termékenységi arányszám 1974-ben 2,27, 1975-ben pedig 2,34 volt. Magyarország demográfiai történetében az 1974 és 1978 közötti időszak volt a legutóbbi, amikor a termékenységi arányszám a reprodukciós szint, vagyis a népesség fenntartásához szükséges szint fölött állt. Az ekkor megszületett gyermekek a 2000-es években lettek harmincévesek.

1994-1998 között összesen 530 575 fő született az országban, és ezzel az élveszületések száma jócskán elmaradt a várakozásoktól. Ez az időszak volt az, amikor a családokat súlyosan érintette a 1995-ben bevezetett Bokros-csomag. A rendszerváltást követő bizonytalan helyzet a születések számát eleve csökkentette, és ezt a helyzetet tovább rontotta, hogy 1995-ben jelentős családtámogatásokat vontak el a családoktól. A Ratkó-unokák esetében emiatt az úgynevezett Ratkó-dédunokák születése során elmaradt a születésszám várt emelkedése. (Az 1990-es évek végére várták a Ratkó-dédunokák megszületését.)

Míg 1990-ben 125 679 volt az élveszületések száma, 1998-tól már 100 000 fő alá csökkent. A javuló halandóság és a várható élettartam növekedése nem tudta ellensúlyozni a termékenység csökkenő tendenciáját, a népességszám természetes fogyása még jobban felgyorsult. Míg a Bokros-csomag évében, 1995-ben még 112 054 gyermek született Magyarországon, 1996-ra a szám 105 272-re, majd 1997-re 100 350-re esett. 1998-ban pedig már csak 97 301 élveszületést regisztráltak. A teljes termékenységi arányszám szintén csökkent a Bokros-csomagot követő években: az 1995-ben mért 1,55-ös érték a következő évben 1,44-re, majd 1997-ben 1,37-re, 1998-ra pedig fokozatosan 1,33-ra csökkent.

Az ezredfordulót követő évtizedben a termékenység alacsony szinten stabilizálódott, a születések száma folyamatosan 100 ezer alatt maradt, 90 és 99 ezer között ingadozott.

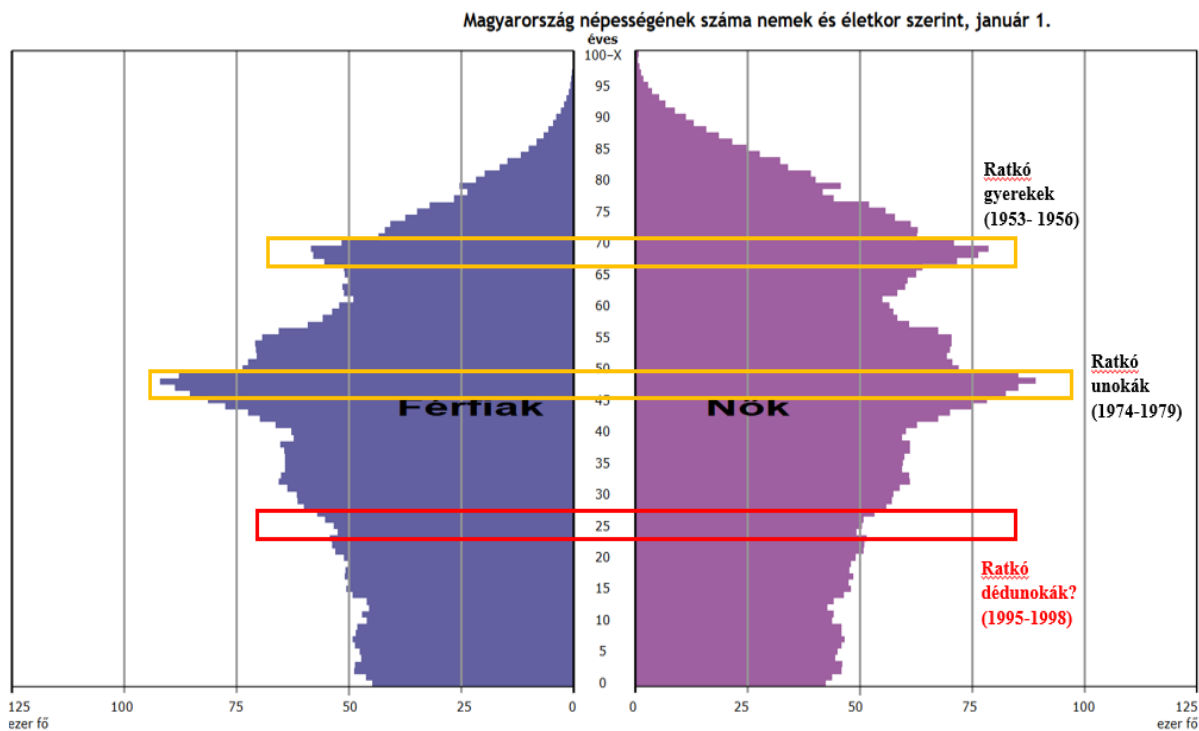
¹ A teljes termékenységi arányszám az egyik leggyakrabban használt termékenység mutató. Azt mutatja meg, hogy ha az adott év termékenységi adatai állandósulnának, akkor egy nő élete folyamán átlagosan hány gyermeknek adna életet. (Forrás: KSH)



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

Magyarország korfája, 2024. január 1.



Forrás: KSH, Interaktív korfa és KINCS szerkesztés



A Bokros-csomag családtámogatást érintő intézkedései

A Bokros-csomag 1995. március 12-én vasárnap meghirdetett intézkedéssorozat. Nevét beteresztőjéről, Bokros Lajos akkori pénzügyminiszterről kapta, de előkészítésében, kidolgozásában mások mellett a korábbi pénzügyminiszternek, Békesi Lászlónak és Surányi Györgynek, az MNB akkori elnökének is jelentős része volt.

Főbb intézkedések:

- A forint leértékelése – egyszeri 9%-os, majd fél éven keresztül további havi 1,9%-os és a későbbiekben havi 1,3%-nál alacsonyabb ún. csúszó leértékelés bevezetése;
- Importvám bevezetése – 8%-os vámpótlék, az energiahordozók kivételével minden külföldről behozott áruira;
- Állami bérek befagyasztása;
- Ingyenes felsőoktatás megszüntetése;
- **Családtámogatási rendszer átalakítása;**
- Nyugdíjkorhatár emelése;
- Ingyenes fogászati ellátás megszüntetése.

Családtámogatási rendszer átalakítása

Szociálpolitikai hangsúlyú volt a családtámogatási rendszer, ezt igazolja az ellátások rászorultság elvű átalakítása. A rászorultság elve alapján leszűkült azok köre, akik gyermekgondozási segélyre, családi pótlékra vagy gyermeknevelési támogatásra voltak jogosultak.

Családi pótlék – a családi pótlékra való jogosultságot jövedelmi viszonyokhoz kötötte.

Gyermekgondozási segély (GYES) – már nem biztosítási alapú ellátás, de a jogosultság családi pótlékhoz hasonlóan jövedelmi korláthoz kötött.

Gyermeknevelési támogatás (GYET) – már nem biztosítási alapú ellátás, de a jogosultság családi pótlékhoz és a GYES-hez hasonlóan jövedelmi korláthoz kötött.

A **gyermekgondozási díj (GYED)** megszűnt.

A **gyermekek után járó adókedvezmény** szintén megszűnt.

Várandóssági pótlék megszűnt, helyette az **anyasági támogatás** került bevezetésre – a várandóssági pótlék a várandósság negyedik hónapjától folyósított ellátás (a családi pótlék szülés után várható összege alapján), helyette az anyasági támogatás egyszeri, és összegét tekintve nem egyenértékű a megszüntetett ellátással.



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
É S A CSALÁDOKÉRT

Terhességi gyermekágyi segély – a támogatás korábban a napi átlagkereset teljes összegének felelt meg, a módosításnak köszönhetően csak az átlagkereset 70%-a.

Hatásai

A családtámogatásokra fordított kiadások jelentősen csökkentek (1994-ben a GDP 2,4%-át tette ki, míg 1997-ben már csak 1,9%-át), a családok 9 %-a, a gyermekek 7%-a került ki a jogosultak köréből. A gyermekszegénység mértéke nagyban függ a jóléti transzferektől (azon belül is főként a családtámogatásoktól), így a Horn-kormány idején nagy mértékben nőtt a gyermekszegénység, különösen a GYED megszüntetése hatott károsan. A gyermekes családoknak a népesség egészéhez viszonyított jövedelmi helyzete romlott. A korábban biztosnak hitt támogatások elmaradása folytán kiszámíthatatlanná, bizonytalaná vált a családok anyagi helyzete.

A Bokros-csomag negatív hatással volt a gyermekvállalási kedvre. A teljes termékenységi arányszám alakulására egyrészt az anyagi ösztönzők elvonása, másrészt a támogatási rendszer átalakítása nyomán előálló bizonytalanság volt hatással. A családok anyagi helyzetét azonban nem csak a családtámogatási rendszerben végrehajtott változtatások érintették. Az alkalmazott forintleértékelés és a bevezetett vámpótlék jelentős lökést adott az inflációnak. A két intézkedés nyomán bekövetkezett reálbércsökkenés következtében jelentős mértékben romlott a családok anyagi helyzete, ezt tovább fokozta a családtámogatások megnyirbálása, ezek együttesen pedig a születésszámok visszaeséséhez vezettek.



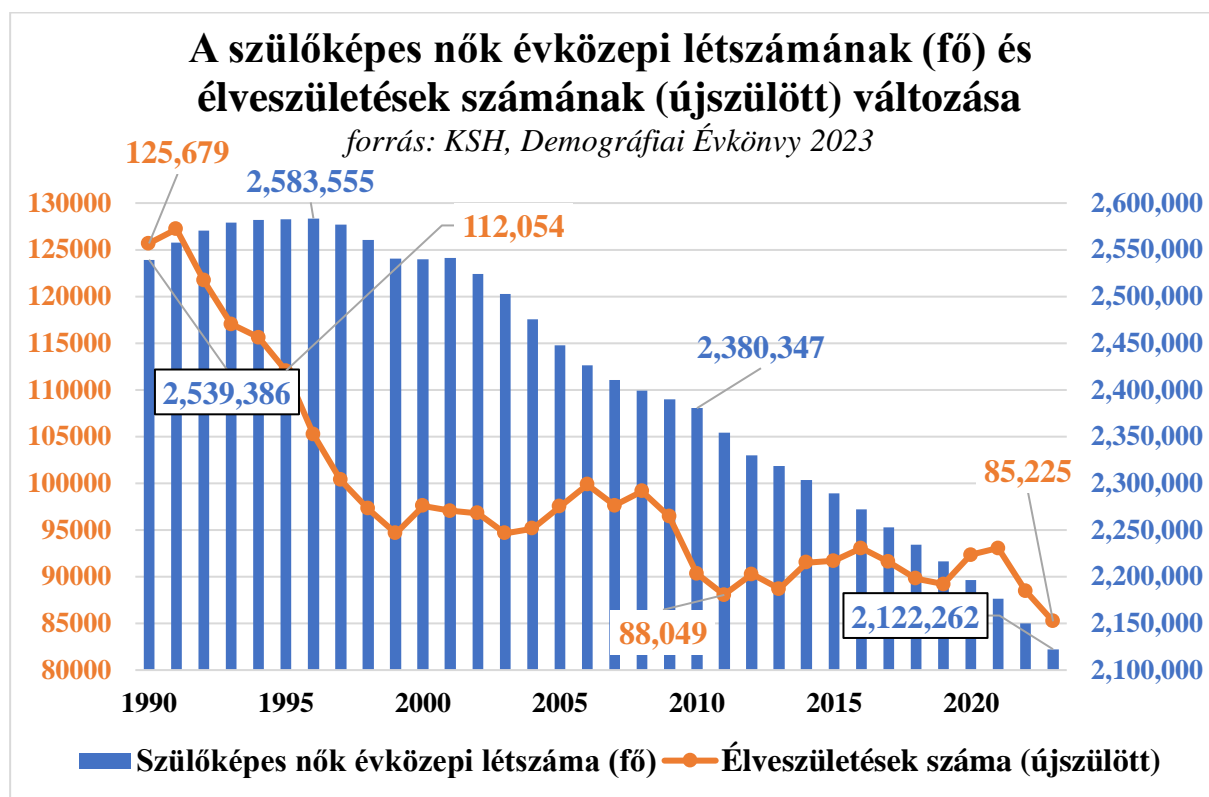
KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

A szülőképes korú nők és a születések számának változása 1990 óta

A 15-49 évesek száma 1990-ben 2 539 386² fő volt, és számuk 1996-ig növekedett (2 583 555 fő) majd fokozatos csökkenésnek indult. A növekedés ellenére azonban a születések száma folyamatosan esett 1999-ig.

2010-ben 2 380 347 fő tartozott a 15-49 éves korcsoportba, 2023-ban pedig már csak 2 122 262 volt a számuk.



Megjegyzés: A szülőképes korú nők létszáma az évközepi népességszámok alapján kerültek ábrázolásra.

Az élvészületések száma a teljes éves élvészületések számát mutatja.

Forrás: KSH, Demográfiai Évkönyv 2023

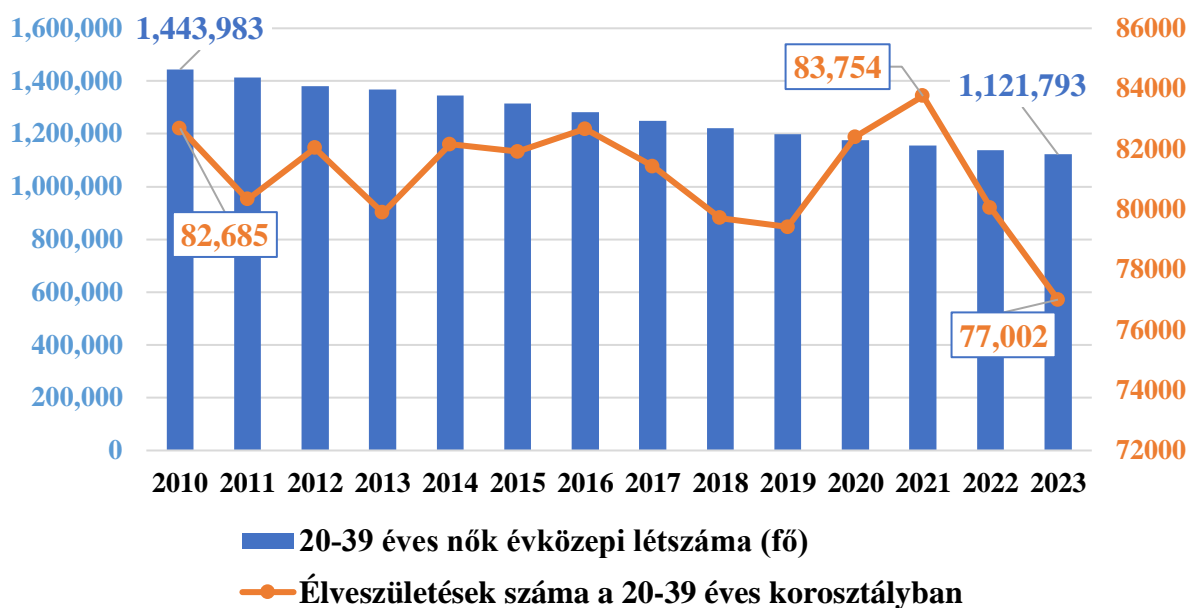
2011-ben jutott az addigi mélypontra az élvészületések száma (88 049 fő) és a teljes termékenységi arányszám (1,23) is. Ezt követően ugyan 2011-2021 között fokozatos emelkedés volt megfigyelhető országunkban, de a termékeny korú nők számának csökkenése miatt az élvészületések számának újbóli csökkenése várható volt. A KSH adatai alapján **2023-ban a 2011-es születésszámnál is kevesebb gyermek jött világra (85 225 fő), annak ellenére, hogy a 2011-esnél jóval magasabb (1,51) volt a teljes termékenységi arányszám (TTA).**

² Évközepi lakosságszám



A 20-39 éves nők évközepepi létszámának (fő) és élveszületéseik számának (újszülött) változása

forrás: KSH, Demográfiai Évkönyv 2023



Megjegyzés: A 20-39 éves korú nők létszáma az évközepepi népességszámok alapján kerültek ábrázolásra.

Forrás: KSH, Demográfiai Évkönyv 2023

Az élveszületések számának jelentős részét, kb. 90 százalékát a 20-39 éves nők adják, ezért a születésszámok alakulása szempontjából kiemelten fontos helyet foglalnak el társadalomban. Ennek a gyermekvállalás szempontjából kiemelt korosztálynak a létszáma ugyanakkor jelentősen és folyamatos ütemben csökken.

Míg 2010-ben még 1 443 983 nő tartozott a 20-39 éves korosztályba³, addig 2023-ban már csak 1 121 793 fő, ami 322 190 fős csökkenést jelent. Feltűnő ugyanakkor, hogy a létszámcsökkenést a születésszámok változása nem követi, 2010 óta az inkább hullámnak mondható (ezzel szemben 1997-ig hiába emelkedett a szülőképes korban lévő nők száma, a születések száma közben folyamatosan csökkent). 2010 óta a legtöbb, 83 754 gyermek 2021-ben született ebben a korcsoportban, míg a legkevesebb születést két évvel később, 2023-ban regisztrálták (77 002). Mindebből következik, hogy az ezer 20-39 éves nőre jutó születések száma⁴ bár szintén hullámnó (a legalacsonyabb 2011-ben 56,8, a legmagasabb pedig 2021-ben volt 72,4), de növekedési trendet mutat.

Fontos kiemelni, hogy az utóbbi valamivel több, mint egy évtizedben a magyar korfa a 88-93 ezer fő körüli születésszámmal egy kiszámítható létszámú generációt mutat, ami már most az oktatási rendszerben és később az egészségügy, foglalkoztatás és más területek szempontjából

³ Évközepepi lakosságszám

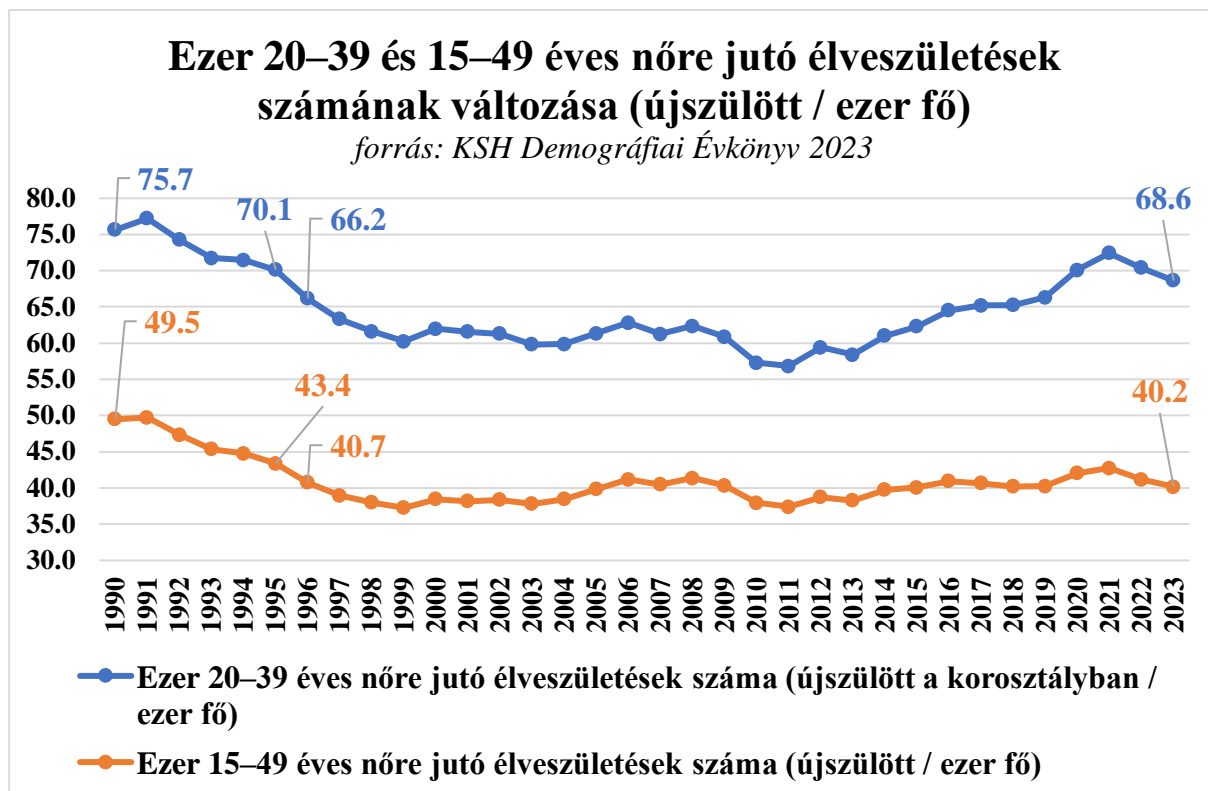
⁴ A 20-39 éves korosztályban az élveszületések száma osztva a 20-39 éves nők évközepepi számával * 1000



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

egy stabil méretű csoportot vetít előre, a Ratkó-gyerekek, unokák létszámával szemben, amikor néhány év alatt hirtelen megemelkedett majd jelentősen visszaesett a születésszám. Mindez az ellátórendszereket is komoly kihívás elé állította. (Például az 1974-1979 közötti magas születésszám következtében az 1980-as évek elején az iskolarendszerbe kerülő diákok száma is megemelkedett, ami már több tanár jelenlétét igényelte.)



Forrás: KSH, Demográfiai Évkönyv 2023

Az ezer 20-39 éves nőre és az ezer 15-49 éves nőre jutó élveszületések számában a legnagyobb visszaesés 1995 és 1996 között volt, akkor egy év alatt 70,1-ről 66,2-re esett vissza az ezer 20-39 éves nőre jutó születések száma, a 15-49-es korosztályban pedig 43,4-ről 40,7-re. 1990-ben még 75,7 újszülött jutott ezer 20-39 éves nőre, majd 2021-ben újra a Bokros-csomag előtti 72,4 újszülött. 2023-ban 68,6 volt ez az érték, azaz még mindig magasabb, mint 1996-ban. Az 1995 utáni zuhanást és az utána bekövetkezett további csökkenést csak az elmúlt évtizedben követte a 20-39 éveseknél jelentősebb mértékű emelkedés.

1990-ben 49,5 újszülött jutott ezer 15-49 éves korú nőre, 1996-ban 40,7, 2023-ban pedig 40. 1996 óta 2021-ben volt a legmagasabb körükben az érték 42,7-tel.

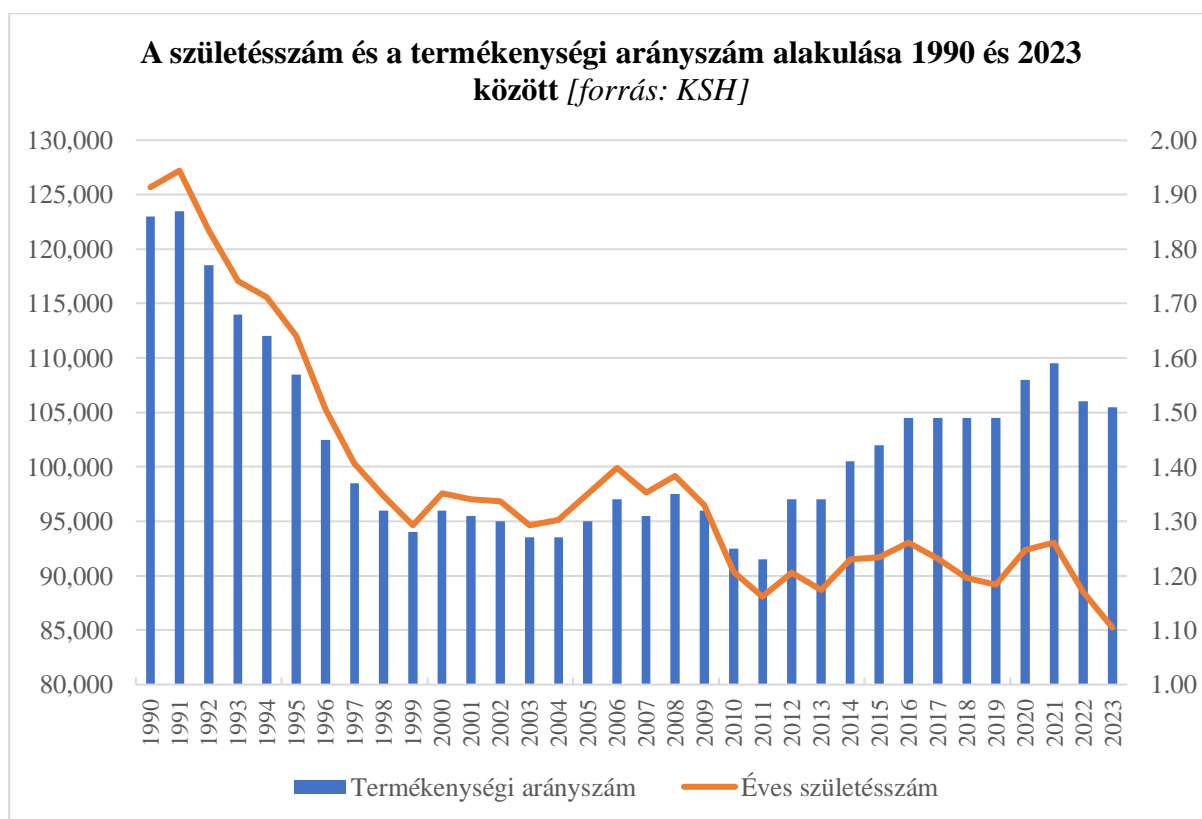
A gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta és a születések számának alakulása az elmúlt három évtizedben közel sem mozgott egymással párhuzamosan, aminek éppen a gyermekvállalási korban lévő nők létszámában tapasztalható hullámváltozás az oka. **Míg a 90-es és 2000-es években a születések számának visszaesése kisebb mértékű volt, mint a**



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

gyermekvállalási kedv visszaesése, addig a 2010-es években éppen fordítva: a gyermekvállalási magatartás jelentős javulása nem járt együtt a születések számának jelentős növekedésével.



Forrás: KSH, Demográfiai Évkönyv 2023



KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

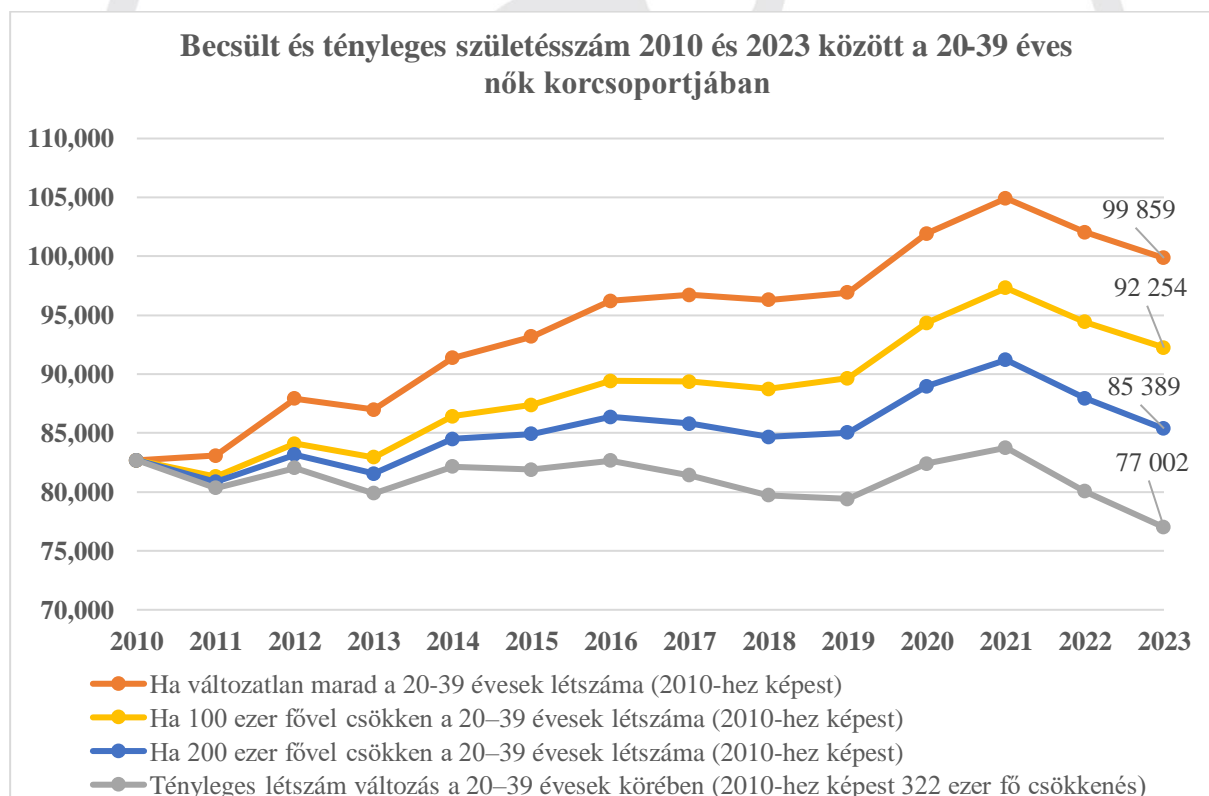
Születésszámok a gyermekvállalási korban lévő nők számának függvényében (KINCS-bebecslés)

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy ha a 20-39 éves és a 15-49 éves női kohorszok 2010-es létszáma változatlan maradt volna vagy csak kisebb mértékben csökkent volna, akkor hogyan alakultak volna az élveszületések az elmúlt években tapasztalat teljes termékenységi ráták mellett.

A KINCS bebecslése alapján, **ha 20-39 éves női korcsoport létszáma a 2010-es szinten maradt volna, akkor 99 859 gyermek született volna 2023-ban** az ebben a korcsoportban ténylegesen megszületett 77 002 gyermek helyett.

Amennyiben pedig 322 190 fő helyett “csak” 100 ezer fővel csökkent volna a 20-39 éves korosztály létszáma 2010 és 2023 között, akkor 2023-ban 92 254 gyermek született volna ettől a korcsoporttól.

Ha 200 ezer fővel mérséklődött volna a 20-39 éves nők száma, akkor pedig 85 389 élveszületéssel számolhattunk volna 2023-ban.



Forrás: KINCS, saját számítás. Adatok forrása: KSH, Demográfiai Évkönyv



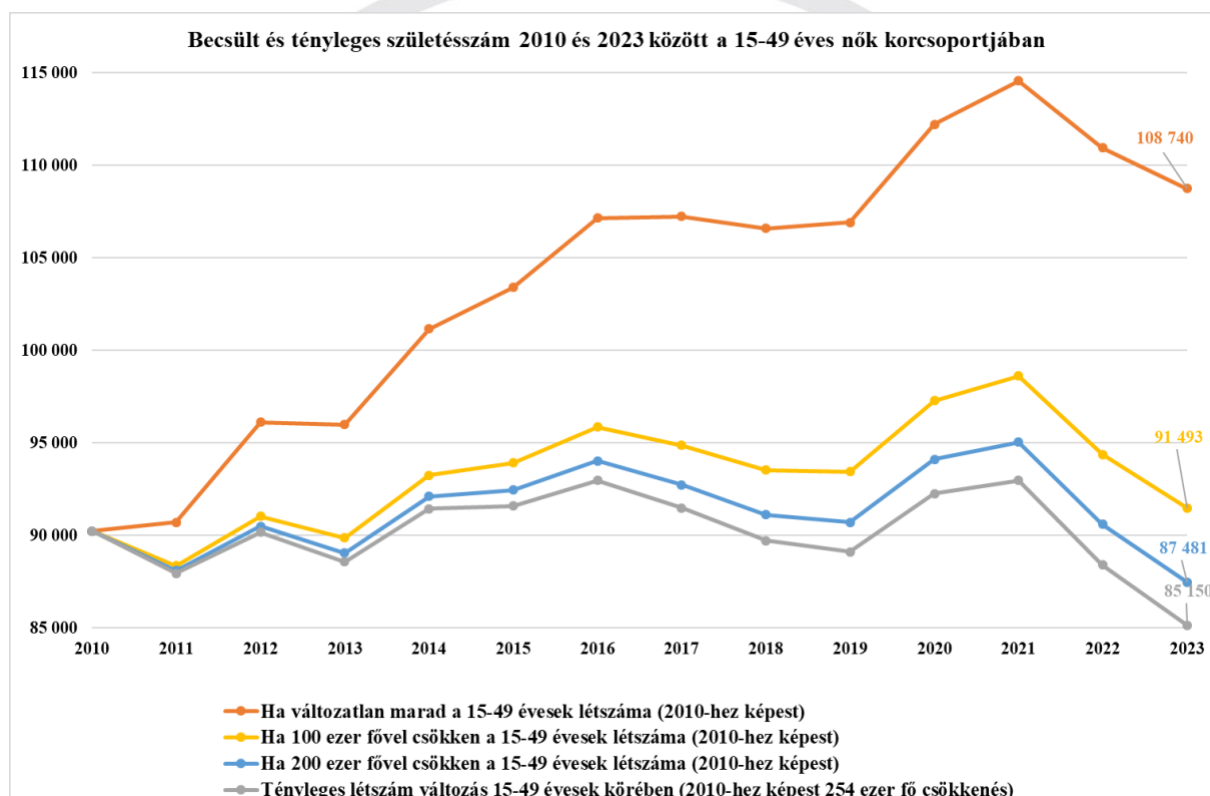
KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

A 15-49 éves gyermekvállalási korcsoportba tartozó nők létszáma 2023-ban 2010-hez képest 253 935 fővel kevesebb. A KINCS becslése alapján, ha a **15-49 éves női korcsoport létszáma a 2010-es szinten maradt volna, akkor 108 740 gyermek született volna 2023-ban** a ténylegesen megszületett 85 150 gyermek helyett.

Amennyiben pedig a 15-49 éves női korosztály létszáma 254 ezer fő helyett “csak” 100 ezer fővel csökkent volna 2010 és 2023 között, akkor 2023-ban 91 493 gyermek született volna ettől a korcsoporttól.

Ha 200 ezer fővel mérséklődött volna a 15-49 éves nők száma, akkor pedig 87 481 élveszületéssel számolhattunk volna 2023-ban.



Forrás: KINCS, saját számítás. Adatok forrása: KSH, Demográfiai Évkönyv

Számításaink szerint **ha 2010 és 2023 között egyáltalán nem csökken volna a 15-49 éves nők létszáma, akkor összesen 184 764-gyel több újszülött jött volna világra ezen időszak alatt.**

Ha a 15-49 évesek létszáma 100 ezerrel csökkent volna, akkor 105 010 gyermekkel, 200 ezres csökkenés esetén pedig 57 748 gyermekkel született volna több hazánkban.

(Fontos megjegyezni, hogy a termékenységi arányszámot az élveszülettek létszámának változása ezeknél a forgatókönyveknél nem módosítja, mivel valós korszpecifikus arányszámokkal készült a becslésünk.)